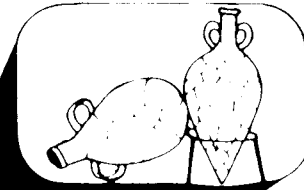

חדשות מן העבר

שלמה דורי, ארכיון ומוזיאון הרפת – יפעת

במשק החלב. פריחה מדומה, שבאה בעקב הדרישה הגדולה לחלב. כוח הקניה גדל, מחירי החלב עלו. הודות למחירי חלב מופרזים לא העיקו ביותר גם ההוצאות, שנפלו על מכירת החלב והובלתו... והנה, המשבר הקטין את כוח הקניה העירוני. הדרישה לחלב קטנה, המחירים ירדו, באופן יחסי, מכירת החלב נסתבכה בקרדיטים (אשראי), שוק החלב שקטן אינו יכול לקלוט יותר חלב בתור חלב להשברה (שתיה), את העודפים שהולכים וגדלים מוכרחים לנצל לתעשייה, שאינה מכניסה כמו חלב חי. גם החוק האקונומי (כלכלי) של הסתגלות התוצרת למידת הדרישה (הצע וביקוש) פועל כאן. הסתבכות כספית שבאה בעקב המצב – פועלת את פעולתה בכפר והספקת המזון המרוכז נעשתה יקרת המציאות. המחלבות העירוניות טרם מוכנות למלא את התפקיד החדש: תעשייה נכונה מעודפי החלב. רעה רבה נגרמת על ידי כך לעדרי הבקר: פרות משובחות התנוונו, ולדות כלאיים משובחים הוזנחו ללא טיפול. משקים שהיו שולחים העירה 300–400 ליטר ליום, ירדו לכמות מבוטלת..."

"מעטה נכנס משק החלב בארצנו לתקופה של מלחמה קשה בעד קיומו של תוצרת עונתית של המשק הערבי ועם פרודוקטים (מוצרים) של חלב, הנכנסים מחו"ל. התצרוכת בשלוש הערים שלנו, חיפה, תל-אביב, ירושלים – היא 1500, 1000 ליטר חלב ביום (בהתאמה). התוצרת היומית (ייצור) הגיעה כבר במשקים ל-8000 – 8500 ליטר ליום. עודף החלב הוא 55% ליום. בעמק יש לצפות לייצור של 6000 ליטר ליום. תעשיות קטנות, במחלבות העירוניות, כגון תעשיית קפיר, לבן וגלידה יכולות לנצל רק

עכשיו, בעונה של איסוף נתונים כלכליים של הענף לסיכום שנת 1990 במשקים, הגיע הזמן לבדוק, האם אנחנו "המצאנו את הגלגל" או אולי למודעות הכלכלית ולשיטת בדיקתן הכלכלית של התוצאות המקצועיות בגידול בקר יש היסטוריה ארוכה.

ברשימות הבאות ננסה לבחון את הבעיה על סמך החומר הרב, אשר בארכיון הרפת. ב"השדה" משנת 1925 הופיעה רשימה של הח' שטרן, חבר קב' עין-חרוד, תחת הכותרת "בירור שיטה". ברשימה זו הוא מטפל בבעיה של הטיפול מבחינה כלכלית. הוא מביא לדוגמה את המקרה של עין-חרוד. היו בה 30 פרות ערביות ובנות-כלאיים ועוד 15 פרות גזעיות (הולנדיות). הערביות הניבו בשנה 30,000 ליטר חלב והגזעיות 15,000 ליטר (כלומר, 1000 ליטר בממוצע לפרה בשנה ללא הבדל מקור הגזע). נקנו 43 טון מזון מרוכז; כמעט כל המזון המרוכז היה עבור הפרות הגזעיות. הפרות הערביות אכלו מזון זול מאד ובמרעה. אין ספק, שגם הרגישות למחלות של הגזעיות היתה רבה יותר לעומת הערביות. שטרן קורא לבירור יסודי בין המגדלים והרופאים של בעיית כיוון הטיפול מבחינת התוצאות הכלכליות.

ב-1928 התפרסמה ב"השדה" רשימה של א. עובד "על דבר ביסוס משק החלב בארצנו היום". הרשימה מטפלת במצבו של הענף במקור, לאור המשבר הכלכלי הארצי ולאור הייבוא המסיבי של מוצרי חלב מחו"ל. קטעים שלמים מהמאמר נביא כלשונו ונראה עד כמה בעיות אחדות היו דומות למצבים היום. "לפני שנתיים שלוש היינו עדים לתור הזהב

אי־אלה מאות ליטרים ביום ובעיקר בימי הקיץ. הדרך היחידה לנצל עודף החלב היא תעשיית המאה ותעשיית גבינה משומרת"...

השינויים בהתפתחות הענף הדרושים לדעת המחבר, הם:

כיוון ההשכלה: עד היום השאיפה היתה להגדיל את תנובת חלב לפרה בכמות. והנה מעתה הופיעה השאלה של כשרון התנובה בשומן, כי חלב פרה עשיר בשומן, עשיר גם יותר בחלבון או במילים אחרות – בגבינה. לא רחוק היום (!) שמדוס של תשלום חדש בעד חלב – יתן דחיפה להכנסת ביקורת חלב למשק, בצורה קבועה.

הוזלת גידול: אחד האופנים החשובים של ניצול כל חלקי הרכב החלב הוא החזרת מייגבינה מתוקים למשק להזנת עגלות מהשבוע ה־11 עד ה־22 ומעלה. הדבר עשוי להוזיל בהרבה את גידול העגלה לפרה, שכיום הוא עולה במשק ל־50 לא"י ומעלה..." ושוב לענין התעשייה.

"המחלבות שלנו הצטמצמו בעיקר בתעשיית שני מיני גבינות רכות, המשמשות לתצרוכת יומית, אבל אינן עשויות להישמר. האחת עשויה דוגמת הגבינה הצרפתית Camembert, הנמכרת מבלי לעבור את פרוצס (תהליך) ההבשלה האופייני שלה; השניה מסוג Cottage בארצות הברית. אך בקהל האירופאי אצלנו נפוצות גבינות ייבוא: הולנדית, אוסטרלית, שוויצרית ואיטלקית..."

"לפי מספרי אימפורט (ייבוא) משנת 1926 אפשר להעריך, שלארץ נכנסו בשנה 160 טון גבינה ו־100 טון חמאה, שהם פרי תעשייה מ־3,500,000 ליטר חלב, ביחד עם חלב מעובה נכנסים פרדוקטים מ־5,000,000 ליטר חלב. העובדה, שהשוק שלנו עודנו פתוח לפרדוקטים מ־5 מיליון ליטר הבאים מחו"ל צריכה לענין מנקודת המבט המדעית והמעשית את כל מי שמתענין בהתפתחות משק החלב שלנו..."

פרק מיוחד מוקדש לבעיות קירור החלב לטמפרטורה של 6–7 מע"צ גם במשק וגם במחלבה. ברשימה זו, מלפני 73 שנה, כדאי

לשים לב לכמה פרטים. כבר אז הועלתה הצעה לתשלום לפי רכיבי החלב, עם הדגשת חשיבות החלבון. מועלית בעיית יוקר גידול העגלות להחלפה ואפשרות הוזלתו על ידי שימוש במייגבינה. ענין פיתוח תעשיית מוצרי החלב, לשם התגברות על בעיית העודפים, אשר היו יחסית גדולים בצורה ניכרת מאשר כיום. ולבסוף הסכנה, שבייבוא חלב ומוצריו מחו"ל, אשר מועלית בצורה "מקורית" גם היום על ידי מומחים לכלכלה לאומית.

- ברשימות של אוריה פלדמן ב"השדה" 1924 הוא מציין את ההתקדמות המרשימה במספר הפרות החולבות במשקים (לדוגמה: באילת-השחר מ־10 ל־17 פרות!) ואת העליה בתנובת החלב, אשר לדבריו היא תוצאה של שינויים בשיטות ההזנה, "הכנסת דם חדש" (טיפוח) ושיפורים בטיפול (ממשק). לדוגמה הוא מביא את קרית-ענבים, שם בשנת תרפ"א (1921) נתנה כל נחלבת 159.4 ליטר בחודש, בתרפ"ב (1922) 173.1 ליטר ובתרפ"ג (1923) 193.6 ליטר. נקודה מעניינת היא הכוונת ייצור החלב לחודשי הקיץ, בהם מחירו גבוה יותר. הוא כותב בפירוט על שאיפת המגדלים להרביע את הפרות באופן כזה, שריבוי החלב יהיה בקיץ, "בזמן היוקר". בטירה ב־1922 היתה ההכנסה 1,900 לירות מצריות ומוזה רווח נקי 401.44 לירות מצריות. הוא מציין, שעדיין חלק נכבד של ההוצאות למזון מוצא למזון קנוי ומציע הגדלת שטחי המספוא והחציר. בקשר לשיווק החלב הוא מפרט תשומת הלב לאפשרויות של הגדלתו על ידי צירוף צרכנים מקרב החוגים האנגליים בירושלים, לוד וחיפה.

בשנת 1934 הופיעה ב"השדה" רשימה: "בעיות פנקסנות חקלאית" של ד"ר אגר' לודביג לווה (הלא הוא מורינו ורבינו בכלכלת הייצור החקלאי, ד"ר יהודה לווה ז"ל). הוא כתב את המאמר בגרמנית אחרי עליתו ארצה וב"השדה" הוא הופיע מתורגם לעברית. הוא מנתח את השיטה הקיימת של התייחסות נפרדת לכל ענף במשק החקלאי, על סמך רישום הוצאות הייצור

הניע מערכת נוספת במשק. מנחם צנטנר מחשב העלות של כל מזון המוגש ברפת. כדי להגיע לעלות הריאלית של הוצאות ההזנה (תמצית – סילאז' = תחמיץ, מרעה חורפי = שעורה, מרעה קיצי = תירס-בעל, שלף חציר ודגן, חציר בקיה, מזון מרוכז, מלח, קמח עצמות), הוא בוחן את הרכב המזונות באנגריה (יחידות מזון), בחלבון ומחיריהם. כמובן, את הרכבי המזונות הוא קובע על פי טבלאות מחו"ל ולא לפי בדיקות כאן בארץ. לפי מיטה ידיעתנו זאת רשימה ראשונה, שבוחנת את הענף מקצועית וכלכלית ושמה לב לגורמים הרבים כמו פוריות, טיפוח, הזנה ועבודה.

החזר חוב מן העבר

כשפירסמנו בעבר תיקון של עובדה היסטורית בדבר ראשוניותו של דר' אברהם כרופא וטרינר יהודי ראשון בארץ, כ־11 שנה לפני בואו של דר' שם-טוב מטורקיה, טרם ידענו כמה פרטים עליו. בעזרת הנמרצת והיעילה של דר' עמי נריה נודעו לנו לאחרונה כמה פרטים נוספים. דר' אברהם הגיע כנער מרומניה ולמד במקוה-ישראל. אחרי גמר לימודיו נשלח על ידי הברון רוטשילד ללמוד רפואה וטרינרית בפקולטה באלפור שבצרפת. הוא חזר ארצה ב־1893 לשמש כמורה לזואוטניקה במקוה-ישראל וכרופא וטרינר במקוה ובסביבת יפו. כעבור שנתיים, מתוך רצון ללמוד רפואה הומנית חזר לצרפת ולא חזר יותר ארצה.

הודות למאמצי דר' עמי נריה קיבלנו מהארכיון של אזור ואל־דה־מאן שבצרפת, בו נמצאים מסמכי הפקולטה של אלפור, את הפרטים הבאים: "דר' אברהם אברהם מוב נולד בעיר טולטצ'ה (רומניה) ב־23 לדצמבר 1870. הוא התקבל ללימודי וטרינריה באלפור ב־15 לאוקטובר 1889 וקיבל את הדיפלומה של רופא וטרינר ב־25 ליולי 1893", ו"א ששובו ארצה היה סמוך לגמר לימודיו. כך נסגר מעגל האינפורמציה על ראשון הרופאים הוטרינרים היהודים בארץ. לצערנו, לא השגנו צילום שלו.

שלו. ד"ר לווה קובע, שביחד עם ידיעת התוצאות הישירות בכל ענף, יש לבחון את הענף מתוך ראייה של המשק כולו וההשפעה ההדדית של הענפים אחד על משנהו וכתוצאה מזה את התוצאה הכוללת של המשק כולו. הוא מפנה תשומת הלב גם למחיר יום העבודה, אשר תלוי בזה, אם הוא בעונה של ביקוש לעבודה מוגבר ("עונה בוערת") או בשפל בביקוש. הוא מציע לבנות לוח עבודה בהתחשב בביקושים האובייקטיביים. הוא מדגיש את חשיבות רישום מצב המחסנים (מלאי). לדעתנו, זאת רשימה ראשונה, אשר מנסה להתמודד עם ההבטים התאורטיים של כלכלת הייצור. ד"ר לווה המשיך בבנית שיטה של בקרה ומסקנות כלכליות במשק החקלאי, אשר הביאו אותנו למצבנו היום. אך על תרומתו נחזור עוד ברשימותינו.

ב־1936 מתפרסמת ב"השדה" סדרת מאמרים של מנחם צנטנר מקב' שריד בשם "בעיות גידול בקר במשקי בעל". משקי "גוש קישון" או העמק המערבי היו במצב ייחודי לעומת משקי עמק הירדן או משקי שפלת החוף, היות וחסרו באופן מוחלט מייחשקיה ומשקם היה מבוסס על פלחה חרבה. הרשימות מצטיינות בגישה מקצועית מפותחת, אך בעיקר בניתוח החדשני של ההבטים הכלכליים. מנחם צנטנר מעלה לראשונה, לפי מיטה ידיעתי, את ההצעה להפרדה של חשבונות הענף לפי שלוחות הפרות והעגלות ומצביע על הקושי של השוואה בין משקים בעלי הרכב עדר שונה (יחסי עגלות:פרות) ועל טישטוש בעיות מיוחדות בכל שלוחה, דבר המונע תיקון פגמים בכל אחת מהשלוחות. מנחם בודק גם אפשרויות של הרחבת ענפים במשק־בעל ומגיע למסקנה, שהענף היחידי בו יש אפשרויות של פיתוח הוא הרפת. מהנתונים לומדים גם, מה רב היה חלקה של הרפת במשק. 33% מכלל הכנסות המשק באו מהרפת. מכלל ההשקעות המשקיות 33% היו באינוונטר החי ובמבנים ברפת. מכלל ימי העבודה היצרניים של המשק 20% הושקעו ברפת. 50% מהוצאות הענף היו הוצאות פנימיות של המשק (למשל מספוא), כך שהענף